

1960'LARDAN GÜNÜMÜZE ALMANYA'DAKİ TÜRK GÖÇMENLERİN DURUMU VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ TARAFINDAN DESTEKLENEN TÜRK DİASPORASI

Yetkili Yazar | Correspondent Author: Eren Alper Yılmaz

The Situation of Turkish Immigrants in Germany from the 1960s to the Present and the Turkish Diaspora Supported by the Republic of Türkiye

Yazar(lar) | Author(s)
Eren Alper Yılmaz¹

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geliş Tarihi : 10/12/2023
Makale Kabul Tarihi : 20/12/2023

Anahtar Kelimeler:
Göç, Almanya, Türk Diasporası, Türkiye Cumhuriyeti Devleti

ÖZ

Almanya'ya göç eden Türk kökenlilerin sosyal, ekonomik, siyasal ve hukuki durumları yıllar içerisinde evrime uğramış, bu değişim onların statü kazanmalarında ve Alman toplumuna/sistemine uyum sağlamalarında etkili olmuştur. 1960'lı yıllardan 1970'lerin başlarına kadar Türkler, Almanya'ya daha çok kas gücü gerektiren işlerde çalışmak üzere işçi statüsünde göç etmişlerdir. Bu süreçte Türk göçmenler, Türkiye'de yaşayan ailelerine para gönderebilmek ve geçimlerini sağlayabilmek adına düşük ücretle çalıştırılmaya razı olmuş ve toplumun alt tabakasında konumlanmışlardır. 1970'lerden itibaren ise Aile Birleşimi Yasası'nın gelmesi, Türk göçmenlere bazı hukuksal ve ekonomik haklar tanımış, bu haklar onların ülkede daha kalıcı olmalarını perçinlemiştir. 1980'lere gelindiğinde Türkler ekonomik, hukuksal ve siyasal alanlarda daha çok söz sahibi olmuş, örgütlenme kurmuş, Almancayı anadilleri gibi konuşmaya başlamış ve dolayısıyla ülkeye olan entegrasyon sürecini hızlandırmıştır. Günümüzde ise ticaretten sanata, siyasetten spora her alanda Almanya'da nüfuz sahibi olan Türkler, ciddi başarılar kazanarak ağırlıklarını hissettirmişlerdir. Türklerin zamanla demografik, siyasal, ekonomik ve toplumsal açıdan güçlenmesi, Almanya'daki Türk diasporasını da yasal zeminde güçlü kılmış, diaspora Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından desteklenen, Türklük ve Müslümanlık etrafında birleşen kurumsal bir kimlik kazanmıştır. Bu çalışmanın amacı, 1960'lı yılların başından günümüze kadar olan süreçte, Almanya'ya göç eden Türklerin zaman içindeki entegrasyon süreçlerinde yaşanan değişimi vurgulayarak, bu ülkedeki Türk diasporasının yaygın etkisini ve faaliyet alanlarını göstermektir

ARTICLE INFORMATION

ABSTRACT

¹Doç. Dr, Eren Alper YILMAZ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Söke İşletme Fakültesi, ORCID: [0000-0002-5137-4948](https://orcid.org/0000-0002-5137-4948), e-posta: alper@adu.edu.tr

Submission Date : 10/12/2023
Accepted Date : 20/12/2023

Keywords:

Migration, Germany,
Turkish Diaspora, Republic
of Türkiye.

The social, economic, political and legal situations of those of Turkish origin who immigrated to Germany have evolved over the years, and this evolution has been effective in terms of gaining status and adaptation to the German society/system. From the 1960's until the early 1970's, Turks immigrated to Germany as worker status in order to work for jobs requiring more muscle power. In this process, Turkish immigrants were obliged to accept to be employed for low wages in order to earn their living and to send money to their families living in Türkiye, so they were positioned in the lower strata of the society. With the introduction of the Family Reunification law, Turkish immigrants were given some legal and economic rights which reinforced their permanence in Germany. By the 1980s, Turks had a greater say in the economic, legal and political fields, established organizations, began to speak German like their mother tongue, so integration process of them accelerated. Nowadays, the Turks have an influential role in many fields in Germany from trade to art, politics to sports, in other words, they have gained serious success. The continuous strengthening of the Turks in demographic, political, economic and social aspects has made the Turkish diaspora stronger in Germany on the legal ground over time, and the diaspora has gained an institutional identity supported by the Republic of Türkiye and united around Turkishness and Islam. The aim of this study is to show the widespread influence and field of activities of the Turkish diaspora in Germany by emphasizing the changes in the comprehensive integration of Turks migrating to Germany from the beginning of the 1960's to the present.

1. Giriş

Yakın tarihimizde Avrupa'daki Türk göçmenlerin entegrasyon süreçleri yıllara göre değişkenlik göstermiş, gerek ülke içinde ekonomik statülerinin güçlenmesi, gerek topluma kültürel, sosyal ve entelektüel anlamda daha çok uyum sağlamaları 1960'lı yıllardan bugüne Türk göçmenleri Avrupa toplumunda daha hissedilir kılmıştır.

1960'lı yılların başında Avrupa ülkelerinin de işgücü açıkları ve ucuz işçi arayışlarına istinaden kısa süreli olarak çalışıp para kazanmak ve ülkelerine döndüğünde ailelerine bakabilmek amacıyla Türk işçiler çoğunlukla Almanya'ya göç etmişler, ilk yıllarında dil yetersizliği, kültürel yabancıklık ve ekonomik haklardan mahrum kalma gibi sebeplerden ötürü bu ülkeye uyum noktasında sorun yaşasalar da, 1970'li yıllarda itibaren kendilerine verilen kalıcılık statüsüyle birlikte Alman toplumuna ve sistemine daha fazla entegre olmuşlardır. 1980'ler, 1990'lar ve özellikle 2000'li yıllardan itibaren ise ekonomiden siyasete, sanattan spora birçok alanda güç, statü ve itibar kazanmışlardır.

Yıllar geçtikçe her alanda güç kazanan ve popülasyon açısından sayıları artan Almanya'daki Türk toplumu, göçmen olarak geldikleri yeni anavatanlarında kurumsal çerçevede Türk toplumunu teşkilatlandırmak, onların yasal haklarını korumak ve yabancı unsurların asimilasyonuna karşı bir engel sağlayabilmek amacıyla dernekleşmeye başlamışlardır. Bu dernekleşme faaliyetleri "din ve milliyetçilik" olguları ekseninde

şekillenmiştir. Türk dili ve kültürünün esas alınması, diasporaların bulunduğu ülkede milli ve manevi değerlerini koruyup asimile olmalarını engelleme amacı gütmüş, böylece anavatanlarına olan bağlılıklarının devam etmesini sağlamıştır.

Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti Devleti, ortak kültürel kimliği paylaştığı ulus aşırı Türk toplulukların gelişimini desteklemek için kurumsal girişimlere gerek duymuştur. Böylelikle Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB), Avrupa Türk İslam Kültür Dernekleri Birliği (ATİB), İslam Toplumu Millî Görüş (İMG) ve Yunus Emre Enstitüsü gibi kurumlar Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin öncülüğü ile kurulmuş olup, Almanya'nın farklı şehirlerinde Türklerin menfaatlerini korumak ve manevi değerlerin devamını sağlamak adına çeşitli faaliyet ve çalışmalar yürütmüştür. Beden olarak kilometrelerce ötede bulunan fakat ruh olarak halen Türkiye'yi anavatanları olarak benimseyen Türklerin problemlerinin çözümünü sağlamak, faaliyetlerini koordine etmek, soydaş ve akraba topluluklarla bağlarını güçlendirmek amacıyla Almanya'daki bu kurumlara Ankara tarafından ciddi destekler verilmektedir. Derneklerin ve örgütlerin yanı sıra Almanya'da siyasi partilerin üst düzey temsilciliklerini yapan ve Alman siyasetine yön veren başarılı Türk siyasetçilerin varlığı da göze çarpmaktadır.

Bu çalışma kapsamında 1960'lı yıllardan günümüze Almanya'daki Türk toplumunun içinde bulunduğu koşullar ve gelişim evresi analiz edilecek olup, entegrasyon süreci ve yasal haklarla birlikte son yıllarda Almanya içinde güçlenen Türk diasporasının özellikleri ve faaliyet alanları incelenecektir

2. Kavramsal Açıdan Göç

Göç olgusu ekonomik, toplumsal ve siyasal gelişmenin hız kazanmasında, ayrıca kültürlerarası etkileşimde önemli bir faktör olmuştur. Kıtalararası, bölgelerarası, ülkelerarası, vb. çeşitli düzeylerde yapılan göç hareketleri ile toplumsal ve kültürel dönüşümler daha hızlı bir dinamizm içerisinde vuku bulmuştur. Bugünün küreselleşen dünya düzeninde göç olgusunun önemi gün geçtikçe artmaktadır. Küreselleşmenin artan etkisiyle ticari yatırımların önem kazanması, lojistik ve haberleşme ağının gelişmesi, devletler arasında karşılıklı imzalanan vize anlaşmaları, öğrenci değişim programları vs. gelişmeler; malların, hizmetlerin ve sermayenin olduğu kadar bireylerin de uluslararası dolaşımına zemin hazırlamaktadır.

Literatürde çok çeşitli göç tanımları göze çarpmaktadır. Bu tanımların hepsinin ortak noktasında ise insanların yer değiştirme eylemi yer almaktadır. Göç kavramı, sosyal bilimler içerisindeki birçok disiplinde kendisine yer bulduğu için her bir araştırmacı göç konusuna farklı bir bakış açısı getirmiş ve yeni tanımlar üretmiştir. Uluslararası Göç Örgütü(2009: 22)göçü; *“uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus*

hareketleridir” şeklinde ifade etmektedir. Bir başka tanıma göre göç; ekonomik, siyasi, ekolojik ve bireysel nedenlerle bir yerden başka bir yere yapılan kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir (Yalçın, 2004: 13). Akkayan ise göçü “Kişilerin gelecekteki hayatlarının bir kısmını veya tamamını sürekli veya geçici süreliğine garanti altına almak için bir yerleşim bölgesinden başka bir bölgeye doğru coğrafi yer değiştirme eylemi” (Akkayan, 1979: 77) olarak tanımlamıştır.

Uluslararası göç ise, “*çok sayıda ulus devlet içindeki iki veya daha çok konumun yanı sıra, hareket edenlerle kalanlar arasındaki çeşitli bağları özetleyen, çok boyutlu siyasi, ekonomik, toplumsal, kültürel ve demografik bir süreçtir*” (Faist, 2003: 30). Marshall’a göre ise uluslararası göç, bireylerin veya grupların içinde bulunduğu sınırları aşarak farklı toplumlara kanalize olacak şekilde kalıcı yaptıkları hareketler anlamına gelmektedir (Marshall, 1999: 685). Uluslararası göç; insani müdahaleler ve devletlerin yurttaşlarına karşı koruyucu tutumları gibi barışçıl politikalar ile ilgilendiği gibi, savaş ve insanlık suçları gibi sert göç unsurlarını da kapsamaktadır (Benhabib, 2006: 20).

Uluslararası göç hareketleri, II. Dünya Savaşı’nın sona ermesinden itibaren yükselişe geçmiştir. Bu durum iki aşamada gerçekleşmiştir. Savaşın hemen akabindeki 1945 yılından 1970’li yılların başına kadar gelişmiş ülkelerdeki sermayenin ve ekonomik odaklı yatırımların artış göstermesi ve üretimin genişlemesi ilk aşama olarak görülebilir. Uluslararası göçün ikinci aşaması ise 1970’li yılların ortalarında başlayıp, küreselleşme olgusunun hız kazandığı 1980 ve 1990’lı yıllarda devam etmiştir (Castles & Miller, 2008: 95).

İşçi göçü ise, bir ülkedeki meslek gruplarının daha çok kol/kas gücü kullanıp emeklerinin karşılığında para kazanmak üzere bir yerden başka bir yere göç etmesidir. Ekonomik olarak uluslararası işgücü göçü, dünya ekonomisinde görülen küreselleşme hareketleri, işgücü ücretlerinde ülkeler arasında görülen farklılıklar, yoksul ve zengin ülkeler arasındaki gelir uçurumunun artması, nüfus artışındaki ivme gibi iç ve dış iktisadi sebeplerden kaynaklanabilir. Bu göç hareketleri, göç veren ülkede işsizliğin azaltılmasını ve ülkeye yurtdışından döviz girdisi sağlarken, öte yandan kaynak ülkedeki kalifiye ve uzman işgücünün azalmasına, bilimsel ve teknolojik gelişim hızının yavaşlamasına neden olmaktadır.

“İşçi göçü (labour migration)”, 19. yüzyıldan itibaren önemli hale gelmeye başlamasına rağmen, özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra sanayileşmiş Batı Avrupa ülkeleri ve ABD’ye doğru kaymaya başlamıştır. Türkiye, Filistin, İspanya, Mısır, Yunanistan gibi az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere birçok vatandaş, başta Almanya olmak üzere sanayileşmiş merkez Avrupa ülkelerine göç etmişlerdir (Mutluer,

1999: 32). 1961-1975 yılları arasında 1 milyona yakın işçinin Almanya'ya yaptığı göç, bu işçi göçü kategorisinde değerlendirilebilir.

3. II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'den Almanya'ya Doğru Göç Hareketleri

II. Dünya Savaşı'ndan ciddi bir yıkımla çıkan Avrupa ülkeleri ve bilhassa Almanya, vermiş olduğu maddi ve beşerî kayıpların etkisini azaltmak ve ekonomik kalkınmasını sağlamak adına savaş sonrasında bazı politikalar geliştirmiş, işgücü açığını karşılamak için birçok ülkeyle anlaşmalar yaparak "geçici işçi" alımına başlamıştır (Chin, 2007: 33). Bu açığı önce İtalya, İspanya ve Yunanistan gibi Akdeniz ülkelerinden getirdiği işçilerle kapatmayı deneyen Almanya, 1960'ların başından itibaren niteliksiz işlerde çalıştırılmak üzere Türkiye ve Fas'tan işçi göçü almaya başlamıştır. Böylece Avrupa, yaş ortalamasının yüksek olmasının yanı sıra hizmet sektöründeki dinamik iş gücü açığına binaen genç ve ucuz işgücüne yönelmiş, başta Türkiye olmak üzere farklı Ortadoğu ülkelerinden gelmekte olan emek göçüne kapılarını açmıştır.

İşçi alımlarını yasal bir zemine taşımak isteyen Almanya, 30 Ekim 1961 tarihinde Türkiye ile imzalanan "*Türk İşçilerinin Almanya'ya Gönderilmesine Dair Anlaşma*" kapsamında misafir işçi (Gastarbeiter) statüsünde geçici olmak koşulu ile Türk işçileri kabul etmeye başlamıştır. Almanya'ya doğru yapılan bu göç hareketleri, Türkiye tarihinde kendi coğrafyasına alınan değil ülkeden dışarı doğru göçü temsil eden yeni bir şekle dönüşmüştür. Yapılan anlaşma çerçevesinde Almanya'ya çalışmak için giden vatandaşlarımızın çoğunluğunun, kırsal kesimden gittiğine rastlanmıştır. Giden işçilerin %60'tan fazlasının tarım işçisi olduğu, buna karşılık sadece % 10'luk bir kesimin sanayi kökenli olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Haksever, 2014: 70). Dolayısıyla göç eden neslin eğitim seviyesi düşüktür. İlk 10 senelik dilimde Almanya'da ucuz işgücü olarak çalışan bu nesil "birinci kuşak" olarak kabul edilmiştir. Bu kuşak, Almanya'daki hukuki ve bürokratik sistemin yanı sıra Alman kültürü hakkında yeterince bilgiye sahip olmadıkları için birçok anlamda entegrasyon sorunu yaşamışlar, dil yetersizliğinden ötürü de günlük hayatta kendilerini ifade etme ve ihtiyaçlarını karşılama noktasında sorun yaşamışlardır.

Almanya'ya göç eden Türklerin ilk yıllardaki yaşam koşullarına bakıldığında, "*Heim*" denilen özel hazırlanmış işçi yurtlarında kaldıklarına rastlanmaktadır. Bunun yanı sıra misafir işçi statüsündeki Türkler, kendileri için hazırlanan eski barakalar, bodrum katları, depolar ve atölyelerde barınmışlar, yüksek Avrupa standartlarına ve yönetmeliklere rağmen düşük kaliteli ve sağlıksız ortamlarda yaşamak zorunda bırakılmışlardır. Bu koşullar, Türk göçmenlerin Alman toplumundan izole edildikleri ve yalnızlaştırıldıkları hissiyatını pekiştirmiştir (Bedirhan, 2009: 3). Türk göçmenlerin "getto" diye tabir edilen bölgelere yerleştirilmesi, onların içinde buldukları Alman toplumundan dışlanmışlık imajı yaratmalarının yanı sıra gettolaşmalarına sebep olmuş ve

uzun vadede entegrasyon süreçleri açısından olumsuz bir etki yaratmıştır (Bedirhan, 2009: 3).

Türk işçiler, sözleşmelerinde bulunmamasına rağmen genellikle maden ve taş ocaklarında, demir-çelik ve metal fabrikalarında, inşaat sektöründe, kiremit ve tuğla fabrikalarında, temizlik sektöründe yani Almanların pek fazla çalışmak istemedikleri ağır ve riskli iş sahalarında çalıştırılmışlardır (Demirağ & Kakışım, 2018: 137).

Türk işçilerin bu süreçte en fazla yaşadıkları uyum sorunlarından birisi, birlikte yaşadıkları Alman toplumunun diline yabancı olmalarıdır. Günlük hayatın her evresinde ihtiyaçlarını ve sorunlarını ellerindeki kâğıtlara Almanca yazdırarak ya da beden dillerini kullanarak anlatmaya çalışan birinci nesil işçiler, topluma uyum sağlamakta zorlanmışlardır. Türklerin karşılaştıkları sorunlara çözüm bulabilmek amacıyla Almanya Hükümeti de Türk Hükümeti de neredeyse hiçbir girişimde bulunmamıştır. Birkaç büyük firma ve sosyal yardım kurumlarının açmış olduğu Almanca dil kursları ise işçilerin iş yoğunluğu ve kısa süre sonra vatanlarına geri dönme niyetleri gibi sebeplerden ötürü amacına yeterince ulaşamamıştır (Başkurt, 2009: 83).

Bunun yanı sıra, eğitim, siyasi katılım ve psikolojik destek gibi konularda Alman Hükümeti tarafından Türk işçilere yönelik olarak somut uyum politikaları geliştirilmemiş, yalnızca onların barınma, istihdam alanı yaratma ve gıda gibi asgari ihtiyaçları karşılanmıştır. Zira bu dönemde Almanya'nın politikalarının odak noktasını oluşturan saik kültürel uyum değil, daha rasyonel bir zeminde ekonomik kalkınmanın sağlanmasıdır.

4. 1970'ler ve Kalıcılığın Sinyalleri

1970'lere doğru gelirken Avrupa bu işçilerin çoğalacağını öngörememiş, başlarda yalnızca çalışıp para biriktirmek ve biriktirdikleri parayı ülkelerine geri dönüp ailelerine bakmak amacıyla kullanmayı düşünen bu işçiler, öngörülenin tersine uzun yıllar boyunca Avrupa'ya yerleşmiş, kalıcı olmuşlardır. Ünlü Alman sosyolog Max Frisch'in "*Biz işçi istemiştik, birde baktık ki insanlar geldi*" (Frisch, 1967: 100) sözü bu kalıcılığı özetleyen en doğru ifade biçimidir.

1973'ten itibaren ise bu göçmenlere aile birleşimi izni verilmesiyle süreç yeni bir evreye girmiştir. (Tunca, 2020: 49). Bu aile birleşimi yasası ile Türk işçilerin ailelerinin de Avrupa'ya akın etmeleri artık Türklerin Avrupa'da kalıcılığını perçinlemiştir. Eşin Almanya'da 3 yıl yasal olarak ikamet etmiş olması, iş sözleşmesinin uzun süreli olması ve kalacak uygun bir yer sağlayabilmesi durumunda, Türkiye'deki eşini yanına alabilmesi mümkün hale gelmiştir (Aybek, 2012: 41). Bunun sonucunda, işçilerin bazıları geri dönerken, büyük bir çoğunluğu ailelerini yanlarına alarak Almanya'da yerleşik olmanın bir anlamda ilk adımını atmışlardır.

1973-74 yıllarında tüm Avrupa’da yaşayan Türk işçilerin sayısı 711.302 iken, aile bileşimi yasasından sonra bu nüfus eş ve çocukların gelmesinden sonra 1.765.788’e yükselmiştir (Abadan-Unat, 2002: 48). 1973’ten 1984 yılına kadar olan süreçte ise Almanya’da “ikinci kuşak” diye tabir edilen Türk göçmenler sahne almış, ikinci kuşağın oluşmasıyla birlikte Alman Hükümeti Türklerin ülkelerine geri dönmeyeceklerini ve Almanya’daki varlıklarını devam ettireceklerini anlamıştır.

Türklerin kalıcı olacaklarını anlayan Alman Hükümeti, işçilere bazı sosyal hakların tanınması için göçmen kabul eden ülkelerle ikili görüşmeler yürütmüştür. Bu anlaşmalar çerçevesinde yabancı işçilerin iş kazası, sakatlık ve ölüm gibi olumsuz durumlarda sosyal sigorta kapsamına alınması, ayrıca kendilerine sosyal yardım, işsizlik maaşı ve emeklilik hakları tanınması kararı alınmıştır (Abadan-Unat, 2002: 46-47). 1976-77 tarihinde ise işçilere verilen haklar daha da genişlemiş, Avrupa Türkiyeli Demokratik İşçi Dernekleri Konfederasyonu (TDF) kurulmuştur. 1970’lerden itibaren artık Türk göçmenler işçi yurtlarından evler taşınmışlar, aile birleşimiyle birlikte ise ev kiralamalar artmış ve yeni bir düzen kurulmaya başlanmıştır. Ev kiralama talebindeki artışlar, inşaat sektörünü de canlandırmıştır.

İkinci kuşak Türkler, yalnızca Almanya’daki Türk varlığının devamını sağlamakla kalmamış, sosyal ve kültürel alanda da ağırlıklarını Alman toplumuna kabul ettirmişlerdir. Bu kuşak, Almancayı kısmen bildiği ve kayda değer bir kısmı Alman okullarında eğitim gördüğü için dil konusunda ilk kuşağa göre daha az sorun yaşamıştır. Almanya’da doğup büyüyen nesil ise baba ve annelerinin yeterince Almanca bilgileri olması sebebiyle doğuştan Almanca ve Türkçeyi öğrenmişler, ana dilleri gibi Almanca konuşabilmişlerdir.

5. 1980’lerden Günümüze Uyum Sürecinin Hızlanması

1980’li yılların sonu ve 1990’lı yıllar itibariyle Avrupa ülkelerindeki Türkler, gerek hukuki ve ekonomik alanlarda daha fazla haklara sahip olmaları, gerekse kültürel ihtiyaçlarına daha hızlı cevap verebilecek alanlar inşa etmeleri hasebiyle artık Alman toplumuna daha fazla entegre olmuşlardır. 1970’lerin sonuna kadar kullanılan “Gastarbeiter (konuk işçi)” terimi yerine, “Einwanderer (göçmen)” kavramı kullanılmış, daha sonraki süreçte ise ülkede sürekli olarak oturanlar için *site yaşamına dâhil olan bireyler* anlamında “Ausländische Mitbürger (yabancı yurttaşlar)” ifadesi kullanılmıştır (Abadan- Unat, 2002: 66). Bunların çoğu Almanya’da doğdukları için yurttaş olarak nitelendirilmiştir.

1980’li yıllardan sonra Almanya genelinde giderek artan sayıda Türk işletme kurulmuştur. Başta gıda sektörü olmak üzere fırın, döner restoranları, kasap, sigara ve kaset satan dükkânlar ile Türkiye’den ithal edilen ya da sınırdan sokulan çeşitli ürünlerin

satıldığı “export” adı verilen küçük işletmelere sahip Türkler, daha sonradan işlerini büyüterek çalışma hayatlarını devam ettirmişlerdir (Kütük, 2015: 631).Almanya’nın 1984 yılında yürürlüğe koyduğu “Geri Dönüş Teşvik Yasası” beklenen etkiyi yaratmamış, Türk göçmenlere belli bir ücret karşılığında anavatanlarına geri dönmeleri teklif edilse de, Türkler Almanya’da kalmayı tercih etmişlerdir.

1985 sonrası doğan ve “üçüncü kuşak” diye tabir edilen (bazı kaynaklarda 1990 yılı esas alınmaktadır) Türklerin hemen hemen tamamı Almanya topraklarında doğup büyüyen ve Alman toplumunun kültürel değerleri, sistematik yapısı ve yaşam tarzı ile daha fazla iç içe olmuş kişilerdir. Dil açısından bakıldığında üçüncü kuşak %90 oranla yalnızca Almanca bilmekte, dolayısıyla kendi an adillerine yani Türkçeye yabancı kalmaktadırlar (Kırmızı, 2016: 154-155). Türkçe konuşma yeteneklerinin sınırlı oluşu Türk kültürüne ve değerlerine karşı bazı önyargılar beslemelerine, Türkiye’ye sık olarak gitmedikleri için de Türkçeyi unutmalarına neden olabilmektedir. Birinci kuşağa göre üçüncü kuşağın eğitim düzeyi daha yüksek olmakla birlikte, Almanya’daki sosyal ve ekonomik yaşamın içinde daha görünür biçimde yer almaktadır. Bu kuşak, küçük yaşta eğitim hayatına direkt olarak Alman okullarında başladıkları için eğitim yönünden de herhangi bir güçlükle karşılaşmamışlardır.

Birinci kuşak göçmenlerin aksine üçüncü kuşak göçmenlerin arkadaş çevrelerinin çoğu Alman olmakla birlikte, eş seçimlerini de Türkler yerine Almanlardan yapmayı tercih etmektedirler. Muhafazakâr çevrelerde yetişen gençlerin bile böyle bir tercihte bulunması dikkat çekicidir (Yurdakul&Çaha, 2018: 157). Bu kuşağın bir başka özelliği ise iki kimlik arasında kalmış olmalarıdır, yani Türk olmakla Alman olmak arasındadırlar. Evde Türkçe, arkadaşlar arasında, okulda ve işyerlerinde Almanca konuşan üçüncü kuşak, tam bir kimlik karmaşası yaşamakta, özünü bulamamaktadırlar. Bu arada kalmışlığın hem Türk hem Alman toplumları tarafından kendilerine karşı olumsuz bir bakış açısı yarattığını ön plana çıkaran bu kuşak, kendilerine “Almanya’da yabancı, Türkiye’de Almancı” gözüyle bakıldığını düşünmektedirler.

Türklerin birbiriyle örgütlenmelerini sağlayan dernek sayıları da 1980’li yıllardan sonra bir hayli artmış, dini derneklerin üye sayısında da önemli yükselişler görmüştür. Örneğin, 1984 yılında Köln merkezli olarak bugün 960 derneğin bağlı olduğu ve Müslüman Türklerin desteğini alan, Almanya’da yaşayan Müslüman Türklerin dinî, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak, ibadethaneleri yönetmek üzere faaliyet gösteren Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB) kurulmuştur. Bunun yanı sıra Alevi dernekleri açılmış, Türklerin ibadetlerini gerçekleştirebilmeleri adına camiler, medreseler ve Cem evleri kurulmuştur. Almanya’daki göçmen derneklerinin yaklaşık 4.000 kadarını Türk derneklerinin oluşturduğu, bu Türk dernekler ve bu derneklere bağlı kuruluşlardaki üye sayısının yaklaşık 600 bin olduğu tahmin edilmektedir (YTB, 2022:

46).

1990'lı yıllardan itibaren ise siyasi arenada Türklere daha fazla söz hakkı doğmuştur. Her ne kadar Türkler aleyhine demeçleri bulunsa da yine de Almanya'da siyasi arenada adından söz ettiren ilk Türk olması özelliğiyle şu anki Yeşiller Partisi Milletvekili Cem Özdemir, 1998'de Yeşiller Partisinin iç politika sözcülüğüne seçilmiştir. 8 Aralık 2021'den beri yeni kurulan hükümetin Gıda ve Tarım Bakanı olarak görev yapmaktadır. 2011 yılında Sosyal Demokrat Partisi'nin (SPD) ilk Müslüman ve Türk kökenli genel başkan yardımcılığı görevine gelen Aydan Özoğuz, 2013-2018 yılları arasında Göç, Mülteciler ve Uyum Bakanlığı yaparak Almanya'nın ilk Müslüman ve Türk kökenli bakanı olmuştur. 2012 yılında Hristiyan Demokrat Birliği'nin (CDU) Kuzey Ren Vestfalya Eyalet Kurulu'na seçilen Giousouf, 2013 yılında Federal Meclis'e milletvekili olarak girmiş, ayrıca partisinin meclis grubunda uyumdan sorumlu vekil görevini ifa etmiştir (Deutscher Bundestag, 2023). Böylelikle Türk kökenliler, siyaset yapabilecekleri ve ifade özgürlüklerini serbestçe dile getirebilecekleri siyasal oluşumların içinde yer almışlardır.

Öyle ki, 2000'li yılların başlarında Avrupa'daki Türk işletmelerinin sayısı ve elde ettikleri istihdam alanlarının oranı bir hayli artış göstermiş, kurumsal şirketlerde veya kendi kurdukları işletmelerde üst düzey yönetici veya işveren pozisyonunda yer alan birçok Türk girişimci ortaya çıkmıştır. 2010'lardan sonra özellikle Türklerin sadece etnik değil aynı zamanda Müslüman olarak dini kimlikleriyle de kamusal alanda görünür oldukları bir döneme girilmiştir. Artık Türk diasporası mensupları sadece meslek eğitimi alarak hizmet ya da üretim sektöründe bulunmamakta, en üst nitelikte üniversitelerden mezun olarak hâkim, savcı, mühendis, şirket yöneticisi ya da federal düzeyde siyasetçi olabilmektedir. Örneğin, Edel Staal Grubu başkanı Türk işadamı Turgut Torunoğulları, Hollanda başta olmak üzere Avrupa'da 16 ülkede otel, inşaat ve çelik zincirleri olan başarılı bir iş adamıdır. Kendisi ayrıca 2017 yılında Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun referandumda Türklerin desteğini almak için Hollanda'ya gittiğinde, Türkiye-Hollanda arasında yaşanan diplomatik krizin çözümü için de öncülük etmiştir. Günümüz çerçevesinde 40'a yakın şirket barındıran ve 200 milyon ciro ile Fransa'nın en büyük ilk üç inşaat şirketinden birisi olan Grup Avenir'in sahibi Derviş Teberde, Avrupa'daki önemli Türk iş adamlarındandır.

Öte yandan bilim ve teknoloji alanında Almanya'da yaşayan Türkler, çığır açan buluşlar geliştirmişlerdir. Türkiye doğumlu Prof. Dr. Uğur Şahin ile Almanya'da dünyaya gelen Dr. Özlem Türeci'nin Covid-19 bulaşıcı hastalığını önlemek amacıyla geliştirdikleri aşı hem dünya hem de Alman kamuoyunda büyük bir ses getirmiştir ve takdir edilmiştir. BioNTech'in kurucusu iki bilim insanı milyonlarca cana mal olan salgına karşı en önemli silah olan aşırı bularak dünyanın hizmetine sunmuş, böylece tıp

alanında Almanya'nın en prestijli ödülllerinden olarak kabul edilen "Paul Ehrlich ve Ludwig Darmstaedter 2022 Ödülü" kendilerine layık görülmüştür.

6. Almanya'daki Türk Diasporası ve Kurumsal Zeminde Görülen Güncel Faaliyetler

Günümüzde Almanya içinde yaşayan Türk nüfusunun artması, bu ülkedeki Türk diasporasının ağırlığını da gözle görülür biçimde artırmıştır. 31 Aralık 2020 tarihi itibarıyla Almanya sınırları içerisinde yaşayan 2 milyon 769 bin Türkiye kökenli göçmenin 1.043.989'i Alman vatandaşlığı kazanmış, 240 bin kişinin de çifte vatandaşlığa sahip olduğu tahmin edilmektedir (YTB, 2022: 38).Avrupa Birliği (AB) dışındaki ülkelerden göç edenler baz alındığında, Türkiye'den gelen yurttaşlar, Almanya içindeki en büyük göçmen kitlesini oluşturmaktadırlar.

Türklerin Almanya genelindeki popülasyonlarının artması, onların ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi arenada ülke içinde daha etkin bir şekilde rol almalarına sebep olmuş ve Türkiye Hükümeti'nin de desteklediği güçlü bir diaspora haline gelmiştir. Türk diasporası kavramı 2000'li yıllardan sonra kamuoyunda ve siyasi arenada gittikçe daha fazla yer almaya başlamakla beraber, kavramın Türk kamuoyunun gündemine "Ermeni" ve "Yahudi" topluluklarıyla ilişkili olarak girmesinden ötürü milliyetçi yaklaşımdan ötürü "diaspora" kavramı ile "Türk" kavramının bir arada kullanımında zaman zaman uzlaşmazlıklar yaşanmıştır (Kaya, 2000: 52). Fakat yine de diaspora, Türklük bilincinin ve şuurunun korunması, manevi değerlerin unutulmaması ve Almanların asimilasyonist politikalarına karşı mücadele edilmesi anlamında düşünülmüştür.

Bu durumda Almanya Türk diasporasının üç ana gruba ayrılmış parçalı kimliği öne çıkmaktadır. Birinci kuşaktakilerin halen uyum sorunları devam ederken, ikinci gruptakiler Almanya ve Türkiye arasında bir köprü vazifesi görebilmektedir. Son gruptakilerin kimliği kökenlerinden gelen kültürle kısmen şekillenmekten ziyade egemen Alman kültürünü benimseyip asimileye yakın bir görünüm sergileyebilmektedir (YTB, 2002: 36).

"The New Turkish Diaspora Policy" araştırmasında Aydın'a göre, Türkiye'nin Almanya'daki yeni diaspora politikası yaşam biçimleri ve yabancılık hissi açısından toplumdaki çoğunluktan farklıdır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Türk göçmenlere karşı uyguladığı stratejiye "diaspora politikası" denilmekte, yurt dışındaki bu topluluklar dernekler ve organizasyonlar aracılığı ile aktif hale getirilmek istenmektedir. Ayrıca yeni Türk diaspora politikası, Türkiye'de modernite ve Müslümanlık üzerine yeni bir devlet elitinin kurulması ve yeni bir retoriğin ortaya çıkarılması ile yakından ilişkilidir. Son olarak ise Türk dış politikasının kendisine yeni bir yön çizmesi ve yumuşak gücünün hissedilmesi açısından yurtdışında yaşayan diasporaya yönelik atılan adımlar elzemdir

(Perspektif, 2014). 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) yönetiminde yurtdışında yaşayan göçmenlere yönelik olarak diaspora kavramı sıklıkla kullanılmaya başlanmış, diasporanın öncülüğünü yapmak üzere yeni kurum ve enstrümanlarının adımlarının atıldığı ve yumuşak güç (soft power) enstrümanlarının kullanıldığı bir kamu diplomasisi ağı yürütülmüştür. Bu çerçevede diaspora faaliyetlerini yürütme hedefi doğrultusunda 2007’de Yunus Emre Enstitüsü (YEE), 2010’da Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB) kurulmuş ve 1992 yılında kurulmuş olan Başbakanlık Türkiye İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) da 2011 yılında yeniden yapılandırılmıştır.

Türkiye, 2000’li yılların ortalarından itibaren en fazla Türk kökenli göçmenin yaşaması hasebiyle Almanya’da ekonomik ve siyasi çıkarları gereği, yumuşak güç altyapısını inşa etmek amacıyla kamu diplomasisini destekleyen kurumlar oluşturmuştur. Bu devlet kurumları, özellikle Türkiye’nin kimlik temelinde paydaş olduğu etnik gruplarla etkileşim halindedir. Bu bağlamda bu yapılanmalar, Türkiye açısından stratejik öneme sahip bölgelerle kültürel ve eğitimsel faaliyet yapmaktadır. Bu bağlamda, Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB), yurtdışındaki vatandaşlarımıza yönelik faaliyetler düzenlemekte, Türk kökenli kişiler ve yurt dışındaki dernekleriyle işbirliğini geliştirmek amacıyla politikalar yürütmekte, Türk kökenli kuruluşları, ilgili ev sahibi ülkedeki siyasi katılım noktasında desteklemekte, öğrenci ve akademisyenlere çeşitli eğitim fırsatları sunmayı ve akademik çalışmalarda onlarla iletişim kurmayı amaçlamaktadır (Perspektif, 2014). Örneğin; 2020 yılında “Almanya’ya Göçün 60. Yılı Programı” kapsamında Hamm Belediyesi’nde düzenlenen Türk ve Alman mutfaklarının eşsiz örneklerinin sergilendiği gastronomi etkinlikleri, Frankfurt Türk Tiyatro Akademisi tarafından tiyatro gösterilerinin sunulması, 60. Yıl Dijital Tren Bileti Çalışması gibi faaliyetler, YTB’nin Almanya’daki kültürel ve sosyal faaliyetleri örnekleri arasında gösterilebilir. Böylelikle Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kamu diplomasisini desteklediği projelerle, yurtdışında yaşayan Türklerin ve akraba topluluklarının çıkarlarını daha iyi korumayı ve ilişkileri derinleştirmeyi hedeflemektedir.

Almanya’da yaşayan Türkler açısından önemli bir birleştirici güce sahip olan bir başka kuruluş ise Diyanet İşleri Türk İslam Birliği’dir (DİTİB). Bu kuruluş, Türkiye’deki Diyanet İşleri Başkanlığı’nın desteğiyle kurulmuştur. DİTİB, 1984’te 230 dernekle kurulmuş olup, günümüzde 960’ın üzerinde cami derneğinin idari örgütlenmelerini düzenleyen bir çatı teşkilatı görevi gören en büyük İslami kuruluşlardan birisidir. Kurumsal çerçevede DİTİB, Almanya Türklerini kimlik temelinde “Müslüman Türk” olarak adlandırmaktadır. Bu nedenle, Almanya’daki Türk toplumu dini ve etnik köken bağlamında yapılandırmaktadır. DİTİB’in başlıca hedefleri,

Almanya'daki Türk Müslümanların dini gereksinimlerinin giderilmesi, ibadet özgürlüklerini rahatça yapabilmelerine imkân sağlamak için mescit, cami, cem evi gibi ibadethanelerin inşa edilmesi, bu yapıların bakımı ve idaresi başta olmak üzere, asgari dini eğitimin verilmesi ve sosyal etkinlikler düzenlenmesi şeklinde özetlenebilir (DİTİB, 2023).

Almanya içindeki eyalet hükümetleri ile DİTİB arasında din dersleri, hastane ve cezaevlerindeki manevi danışmanlık, dil ve uyum kursları gibi alanlarda iş birliği yapılmaktadır. Fakat son dönemlerdeki eleştirilere istinaden bazı eyaletlerde DİTİB ile yürütülen ortaklıkların durdurulması gündeme gelmiştir. Bu kapsamda Almanya'nın Hessen eyaleti, 2017 ve 2019 yıllarında DİTİB hakkında iki kez hazırlanan bilirkşi raporlarına göre DİTİB'in Diyanet ile yakın bağ içerisinde olduğu gerekçesiyle ortak olarak yürütülen İslam dersinin müfredata konulması hususundaki iş birliğine son vermiştir (DW, 2020). 2018 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Köln ziyaretleri kapsamında DİTİB tarafından inşa edilen ve günümüzde Avrupa'nın en büyük camisi olan Köln Camisi'nin açılış etkinliğinde bulunması, İslamiyet konusunun yeniden Almanya gündemine gelmesine neden olmuş, bazı kesimler tarafından İslamofobik görüşler sunulmuştur. Bu çerçevede ziyareti siyasallaştıran Yeşiller Partisi milletvekili ve Federal Meclis Başkan Yardımcısı olan Claudia Roth, kuruluşa karşı önlemler alınması gerektiğini belirtmiştir. Yeşiller Partisi'ne göre, DİTİB Türkiye'de etkin olan Diyanet İşler Başkanlığı'na (DİB)tabi olan bir kurum olduğu için, mevcut Türk Hükümeti'nin bir propaganda aracıdır.

DİTİB'den sonra en büyük Müslüman-Türk örgütlenmesi olan İslam Toplumu Millî Görüş (IGMG), kapsamlı bir şekilde dini, sosyal ve kültürel hizmetler veren İslami bir yapılanmadır. Bu kuruluş, kendisini kimlik temelinde Türk-İslam çizgisinde Federasyon şeklinde tanımlamaktadır (*Tagesspiegel* (2015)). Bu bağlamda kuruluş, İslam'ın öğrenilmesi, öğretilmesi, hakkıyla yaşanması, gelecek kuşaklara aktarılması ve İslam dininin tanıtılması amacıyla çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Ayrıca IGMG'nin, yapmış olduğu diğer çalışmalar ise; Müslümanların yaşam şartlarının düzeltilmesi ve temel haklarının korunmasının yanı sıra sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal alanlarda onları temsil edebilmektir. Kurum, bünyesinde kadınlar, gençlik ve üniversiteliler gibi alt teşkilatları barındırmasının yanında sosyal hizmetler, hac ve umre organizasyonu ve eğitim gibi alanlarda da faaliyet göstermektedir. Avrupa genelinde 640 camisi, 2.440 şubesi ve 170 binden fazla üyesi bulunan IGMG, yaklaşık 550 bin kişilik bir cemaate hitap etmektedir (İslam Toplumu Millî Görüş, 2020).

Türk diasporasının örgütlendiği bir başka kurum olarak Avrupa Türk İslam Kültür Dernekleri Birliği (ATİB) 1987'de, Federal Almanya'nın Nieder-Olm/Mainz şehrinde ortaya çıkmıştır. Almanya'da Türkler arasında bölgesel olarak etkili olan ATİB, kendi

ifadelerine göre 120 dernek 11.000 üyeye sahiptirler (Adıgüzel, 2011: 107). Bu yapılanmada, İslam ve Türk milliyetçiliğinin siyasi-kültürel bir sentezini temsil edilmektedir. Almanya'daki çalışmalarında, genç nesiller arasında Türklüğü beslemeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede Almanya'da yaşayan Türk toplumunu dini ve etnik özellikleriyle tanımlayan kuruluş genel olarak Türk milliyetçisi çizgisinde hareket etmektedir. Avrupalı Müslüman Türkler olarak tanımladıkları Almanya'daki Türk toplumunun Alman vatandaşlığına geçme hususunu "çifte vatandaşlık" olması, yani Türk vatandaşlığının kaybedilmemesi dâhilinde savunmaktadırlar (Adıgüzel, 2011: 151).

Bunun dışında ATİB'in diğer amaçları;

- Batı Avrupa'da Türk kültürünün korunması ve geliştirilmesi için çalışmak,
- Batı Avrupa Türklüğünün başta Türkiye olmak üzere, Türk Dünyası ile sosyal ve kültürel ilişkiler geliştirmek,
- Türk Dünyası'nın ihtiyacı olan zamanlarda onların sözcülüğünü yapmak ve Türklerin milli menfaatleri doğrultusunda kamuoyu oluşturmak
- Batı dünyasında İslamiyet'in doğru şekilde tanıtılması için uğraşmak; Müslüman ülkeler ile sosyal, kültürel ve dini münasebetler geliştirmektir (ATİB, 2023).

Siyasal açıdan bakıldığında ise Almanya'daki Türk diasporasının son zamanlarda siyasal hayata aktif olarak katıldığı görülmektedir. Alman siyasi sistemini ve Almanya Federal Meclisi'ni uzun yıllardır domine eden partilerin hemen hemen hepsinde sayıca fazla olmasa da göçmen kökenli/Türk kökenli milletvekili bulunmuştur. Özellikle Türk kökenli siyasiler sürekli dini mensubiyet, Türkiye ile olan gönül bağının derecesi, yaşam tarzı gibi konularda sorgulanmakta ve kendilerini kültürel entegrasyon/asimilasyon bağlamında ispat etmeleri istenebilmektedir. Tüm bu zorluklara rağmen birinci nesilden üçüncü nesile kadar her toplumsal katmandan Türk kökenliler, Alman siyasal hayatının zirvesinde giderek daha çok yer almaya başlamıştır. Sosyal Demokrat Partisi (SPD), Hristiyan Demokrat Birliği (CDU), Yeşiller Partisi, Hür Demokratik Partisi (FDP) ve Sol Parti (Die Linke) gibi siyasal partilerde milletvekilliği, danışmanlık, üyelik hatta bakanlık yapan Türk kökenli siyasetçiler vardır.

Öte yandan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Türk kökenli örgütlere yönelik oluşturduğu diaspora açılımı, bazı Alman siyasi çevreler tarafından en baştan beri şüpheyle karşılanmıştır. 2007 yılında, dönemin Kuzey Ren-Vestfalya Entegrasyon Bakanı Armin Laschet, yurtdışındaki T.C. vatandaşlarına oy kullanma hakkının verilmesini Almanya'nın uyum politikaları açısından tehlikeli bulmuştur. Bu yöndeki eleştiriler, 2016 senesinin hemen akabinde iki devlet arasında artan siyasi gerilimlere istinaden artarak güç kazanmıştır. Almanya'nın siyasal Türk diasporasına yönelik

getirmiş olduğu çekinceler arasında, “sosyal ve siyasi çatışmaların ithal edilmesi”, “sadakat sorunu” ve “Türkiye’nin, Almanya iç siyasi dengeleri üzerindeki dolaylı etkisi” gibi noktalar yer almaktadır.

Bu çekinceleri gittikçe pekiştiren durum ise 2017 yılında hazırlanan Anayasa Referandumu ve 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinden çıkan sonuçlar olmuştur. Almanya’daki seçmenlerin arasında İktidar Partisi’ne yüksek oranda desteğin görüldüğü bu seçimler, Alman medyası tarafınca sert bir şekilde eleştirilmiştir. Türk kökenli göçmenler arasında, Almanya’dan kısmi anlamda bir kopuşun ve aidiyet hissini azalmasının kanıtı niteliğinde bir algıya sebep olan sandık sonuçları, Almanya’da 1960’lı yıllardan günümüze etkili olan iki söylemsel algının yeniden derinlik kazanmasına yol açmıştır. Bunlardan ilki, Türk kökenli göçmenlere yönelik izlenilen olumsuz bir bakış açısıdır. İkincisi ise, bireyi ikincilleştiren bir toplumsal genelleme pratiğidir (Heinrich-Böll-Stiftung, 2021). Dolayısıyla, Almanya’da yaşayan Türk kökenli göçmenler, Alman sistemine ve değerlerine aidiyet hisseden bir topluluk olarak görülmekten ziyade halen öncelikle Türkiye’ye tabii olan ve Türklük bilinci ile hareket eden bir grup olarak algılanmış, bu durum da onlara karşı ayrımcı ve dışlayıcı bir bakış açısını beraberinde getirmiştir.

7. Sonuç

1960’larda misafir işçi konumunda olan birinci nesil Türkler, dil bilmemek ve ilk defa yabancı bir kültürle karşılaşmak gibi handikaplara sahip oldukları için yaşadıkları topluma ve kültüre yeterince uyum sağlayamamış, kendilerini yabancı hissetmiş ve dışlanmışlardır. Bu süreçte Alman Hükümeti de Türklere “geçici misafir” gözüyle baktığı için, Türk göçmenler için kalıcı uyum politikaları üretme gibi bir çaba içine girmemiştir.

1970’lerde ise “Aile Birleşimi Yasası” sonrasında Türkler eşlerini de yanlarına alarak kendileri için tahsis edilen yurtlardan evlere taşınmışlar, kendileri için sosyal ve ekonomik haklar elde etmişlerdir. Uyum sürecinde en önemli sorunlardan birisi olan dil sorununa çözüm bulmak adına Alman okullarında okumuşlar ve Almanca öğrenmişlerdir. 1980’lere gelindiğinde ise Türkler ekonomik, hukuksal ve siyasal alanlarda daha çok söz sahibi olmuşlar, siyasal ve dini alanda örgütlenmişler, Almancayı anadilleri gibi konuşmaya başlamışlar, evliliklerini bile Alman kökenlilerle yapmışlardır. Bu kapsamda, üçüncü kuşağın entegrasyon süreci, birinci ve ikinci kuşağa nazaran daha hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir.

1990’lardan günümüzde de ise Türkler dilsel ve kültürel açılardan Alman toplumuna/sistemine tamamen uyum sağlayarak entegrasyon ve bütünleşme süreçlerini tamamlamışlar, ekonomiden sanata, spordan siyasete kadar birçok alanda yüksek statüler elde etmişler ve güçlenmişlerdir. Günümüz şartlarında Avrupa’nın birçok ülkesinde

Türkler artık işçi değil işveren konumunda bulunmakla birlikte, her alanda başarı kazanan, statü sahibi ve popüleritesi ön planda olan bir millet haline gelmiştir. Böylelikle Türklerin işveren statüsüne yükselmesi onların aile ve sosyal yapılarının yeniden inşa edilmesine, onlara karşı izlenen ayrımcı politikaların veya ötekileştirici tutumlarının bir nevi azalmasına ve Türklük imajının yeniden revize edilmesine hizmet etmiştir.

Üçüncü ve dördüncü nesillerin tam entegrasyon süreciyle birlikte, Almanya’da yaşayan Türk diasporasının nüfuz alanı daha çok genişlemiş, böylelikle Türk kökenli yerleşikler sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda Alman sistemi içinde daha görünür kılınmışlardır. Bununla birlikte Almanya’nın farklı eyaletlerinde yaşayan Türk ve Müslümanların yasal haklarını savunan, İslam ve Türk milliyetçiliğinin siyasal-kültürel bir sentezi biçiminde tezahür eden kurumlar ve dernekler ortaya çıkmış, bu yapılanmalar Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından da destek görmüştür. Aynı zamanda farklı Alman menşeli siyasal partiler bünyesinde siyasal hayatta aktif olarak rol alan Türk kökenli politikacılar da Almanya siyasetinin şekillenmesine öncülük yapmışlardır.

Sonuç olarak 1960’lı yıllarda yalnızca para kazanmak ve birikim yaparak ailelerine bakabilmek için Almanya’ya gelen, son derece kötü koşullarda barınan, hiçbir entegrasyon programına tabi olmayan, düşük seviyeli işlerde çalışan Türk kökenli göçmenler, günümüzde artık ülkeye fazlasıyla entegre olan, nitelikli işlerde çalışan hatta işveren pozisyonuna gelen, olası ayrımcılıklara karşı birbirine sahip çıkmak ve korumak için diasporalar oluşturan ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından desteklenen güçlü bir konuma gelmişlerdir. Her ne kadar birinci nesilden son nesile kadar Türk diasporasının kimlik tanımlamaları ve Alman toplumuna aidiyet düzeyleri farklılık gösterse de, ülke içinde görülen faaliyetler genel olarak “Türklük ve Müslümanlık” değerleri etrafında şekillenmiş, bu çerçevede Türkler kendilerini Alman toplumu içinde asimile olmaya karşı korumak için mücadele etmiştir. Bu mücadeleye istinaden Türkiye Cumhuriyeti Devleti de son zamanlarda Almanya içinde yükselen aşırı milliyetçi akım ve ultra nasyonalist siyasal partilerin retoriklerine karşı Almanya’daki Türk diasporasının her zamankinden daha fazla yanında olmalı, bu konuyu elzem bir kamu diplomasisi meselesi olarak görmeli, en nihayetinde Cumhuriyet’in 100. yılındaki dış politika stratejisinde diaspora faaliyetlerine öncelik vermelidir.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (2002). *Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2011). *Almanya’daki Türk Kuruluşları*. Şehir Yayınları
- Akkayan, T. (1979). *Göç ve Değişme*. İ. Ü. Edebiyat Fak. Basımevi.
- ATİB, <https://www.atib.org/ueber-uns>

- Aybek, C. (2012). Politics, Symbolics and Facts: Migration Policies and Family Migration from Turkey to Germany. *Perceptions Journal of International Affairs*, 17(2), 37-59
- Başkurt, İ. (2009), “Almanya’da Yaşayan Türk Göçmenlerin Kimlik Problemi”, *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 81–94.
- Bedirhan, Y. (2009). Avrupa Birliği Ülkelerinde Yaşayan Türk Çocuklarının Kültürel Uyum Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Akademik Bakış*, 16, 1-7
- Benhabib, S. (2006). *Ötekilerin Hakları, Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar*, Çev. Berna Akkoyal. İletişim Yayınları.
- Castles, S.& Miller J. M. (2008), *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, Çev: Bülent Uğur Bal- İbrahim Akbulut, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chin, R. (2007), *The Quest Worker Question in Postwar Germany*, New York: Cambridge University Press.
- Demirağ, H.& Kakışım, C. (2018), “Almanya’daki Türklerin göç ve entegrasyon süreci: Birinci ve üçüncü kuşak karşılaştırması”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 75, 123–152.
- Deutscher Bundestag, “Cemile Giousouf”, https://www.bundestag.de/webarchiv/abgeordnete/biografien18/G/giousouf_cemile-258378
- DİTİB (2023). Amaç ve Hedefler. <https://www.ditib.de/default1.php?id=6&sid=1&lang=en>
- DW (2020), “DİTİB Diyanet nedeniyle Almanya’da eleştirilerin odağında”, <https://www.dw.com/tr/ditib-diyanet-nedeniyle-almanyada-elestirilerin-odağında/a-53297427>
- Faist, T. (2003), *Devlet aşırı Alan: Almanya ve Türkiye Arasında Siyaset, Ticaret ve Kültür*, Çev. Selin Dingiloğlu, İstanbul: Bağlam Yayınları
- Frish, M. (1967), *Three Plays*, Hill and Wang.
- Haksever, A. (2014), *Federal Almanya’da Göç ve Entegrasyon Politikaları*, Yurtdışı İşçi Hizmetleri Uzmanlık Tezi.
- İslam Toplumları Milli Görüş (2020), “Tanıtım Kataloğu”, http://igmg.org/wp-content/themes/igmg/images/selbstdarstellungen/pdf/IGMG_brochure_tr.pdf,
- Kaya, A. (2000), *Sicher In Kreuzberg Berlin”deki Küçük İstanbul*, Buke Yayınları.
- Kırmızı, B. (2016), “Göçmen Türklerin Almanya’da Yaşadığı Sorunların Dünü ve Bugünü”, *Journal of Turkish Language and Literature*, 2(3), 145–156
- Kütük, B.S. (2015), “Türkiye’den Batı Avrupa’ya İşçi Göçü’nün Sosyolojik Çalışmalara Yansımaları”, *Sosyoloji Konferansları*, 52, 609-654.
- Marshall, G. (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*. Çev. Derya Kömürcü. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mutluer, M. (2003), *Uluslararası Göçler ve Türkiye*, Çantay Yayınları.

- Perspektif. (2014), “Türk Diasporası Türkiye’nin Elçiliğini Yaparsa İşlevsizleşir”, www.igmg.org/fileadmin/magazine/perspektif/Sayi/236/files/perspektif-236_web.pdf
- Heinrich-Böll-Stiftung (2021), “Yeni Türk Diaspora Politikası ve Almanya'daki Türkiye Kökenli “Diaspora”nın Yeniden Keşfi”, <https://tr.boell.org/tr/2021/09/10/yeni-turk-diaspora-politikasi-ve-almanyadaki-turkiye-kokenli-diasporanın-yeniden-kesfi>,
- Tagesspiegel (2015), <https://www.tagesspiegel.de/politik/verfassungsschutzmilli-goerues-koennte-aus-der-beobachtungheraus-fallen/11990882.html>
- Tunca, H. Ö. (2020), *Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Güvenlik Algısı*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Uluslararası Göç Örgütü (2009), Göç terimleri sözlüğü, No: 18.
- Yalçın, C. (2004), *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yurdakul, A. & Çaha, Ö. (2018), “Almanya’da Yaşayan Üçüncü Nesil Türkiye Kökenli Göçmenlerde Kimlik Algısı”, *Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 3(1), 141–163.
- YTB (2022). *Almanya Türk Diasporası Atlası*, Ankara.